

Анотація

Стаття посвячена рассмотрению творческого наследия украинского поэта Г. Чупринки в плане использования им морской образности и репрезентации маринистических мотивов. Сделано выводы относительно европеизации украинской поэзии, в частности путём обращения к популярной в то время поэтике морской стихии, но с адаптацией к реалиям украинской действительности и подчинением патриотическому духу.

Ключевые слова: образ моря, волн, ветра, гор, архетип, пейзаж, маринистика.

Summary

Article is devoted to consideration of a creative heritage of the Ukrainian poet G. Chuprynka's by way of use of sea figurativeness by it and representation sea-piece motives. It is drawn conclusions concerning europeanization of the Ukrainian poetry, in particular by the reference to poetics of sea elements popular at that time, but with adaptation to realities Ukrainian present time and submission to patriotic spirit.

Keywords: image of the sea, waves, wind, mountains, archetype, landscape, sea, maritime.

РОМАНТИКА МОРСЬКИХ ПРИГОД І ПОДОРОЖЕЙ

УДК 82.0

Плетньова О.Ю.,
аспірантка,
Горлівський державний
педагогічний інститут іноземних мов

ІДЕЙНО-ХУДОЖНЄ БАГАТСТВО МАРИНІСТИЧНИХ МОТИВІВ У ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ТРУБЛАЇНІ

Серед митців української літератури 30-х рр. ХХ ст. Микола Петрович Трублаїні займає чільне місце перш за все як зачинатель української мариністичної прози, а також як автор казок для дітей “Мандри Закомарика” (1940) та “Про дівчинку Наталочку і сріблясту рибку” (1940).

Творчість Миколи Трублаїні вивчали М. Сиротюк, А. Подолинний, А. Денисенко, М. Пархоменко, М. Сингаївський тощо. Вони досліджували різні аспекти його творчості, приділяли значну увагу тематиці, проблематиці, системі образів у творах письменника. Так, М. Сиротюк, А. Подолинний виділяли автобіографічні риси у творчому доробку письменника, розкривали ідейно-художнє багатство мариністичних мотивів у пригодницьких творах письменника.

Слід зауважити, що морські мандри захоплювали Миколу Трублаїні, а освоєння Півночі стало для письменника своєрідним шансом “знайти себе” і свого нового героя – романтичного, здатного на неординарні вчинки, спроможного пройти через низку випробувань. Отже, Північ виявилась найсудовішим випробуванням моральних якостей, закладених у людині, не тільки для персонажів оповідань, а й для самого автора.

Творчість М. Трублаїні, на жаль, у наш час малодосліджена, особливо мариністичні мотиви багатьох творів, вийшла із кола наукових пошуків, чим і зумовлена **актуальність** нашої статті. З'ясувати коло захоплень автора, багатобарвність мариністичних мотивів творчості, виявити особливості підходу письменника до зображення життя, побуту, звичаїв народів Півночі у 30-ті рр. ХХ ст. – **мета** нашої статті.

Усі оповідання північного циклу письменника за тематикою можна поділити на дві групи (за Н.І. Кердівар):

- перша група читачів із життям народів Півночі (“Погонич блакитного кита”, “Вовки гоняться за оленями”, “Волохан”, “Малий посланець”, “Крила рожевої чайки”);
- друга група розповідає про події, що відбуваються з персонажами під час подорожей Арктикою (“Морем плив тюлень”, “Володька Рибалка”, “Оповідання боцмана”, “Берег невідомого острова” “З півночі летів ураган”, “Хатина на кризі”).

У 30-ті рр. М. Трублаїні стає спецкором у газеті “Вісті”, здійснює подорожі на Далекий Схід, а в 1929 р. на криголамі “Федір Литке” кочегаром відправився на острів Врангеля, бере участь в кількох арктичних експедиціях, зокрема на криголамах “Сибиряков” і “Русанов” [2, 23]. Це – вчинок, у тій чи іншій мірі притаманний усім “справжнім” мариністам.

Чимало подій, які траплялись з ним під час експедицій, було втілено в низку оповідань, у яких уповні розкрилися мариністичні мотиви, зокрема: “Вовки гоняться за оленями”, “Малий посланець”, “Крила рожевої чайки”, “Волохан”, “Лахтак”, “Шхуна “Колумб”” тощо.

Море супроводжує життя і діяльність людей повсякденно. Воно суворе, сповнене напруження і динамізму, але завжди допомагає визначити справжню сутність людини, її здатність протистояти стихії. Таким воно змальоване у повістях “Лахтак” і “Шхуна “Колумб””. Письменник змальовує надзвичайно тяжкі умови життя людей Півночі і підкреслює, що море для них – невід’ємна складова їхнього побуту, боротьби за виживання.

У поколінні 30–40-х рр. важко було знайти дитину, яка б не читала оповідання Миколи Трублаїні, де “усі мариністичні північні мотиви творчості письменника проявились якнайліпшим чином” [3, 15]. Варто було б поставити поряд з цими творами нотатки Нансена про дрейф “Фрама” чи мемуари Олексія Трешнікова про першу антарктичну експедицію, бо місцями документальність названих творів М. Трублаїні бере гору над пригодницькими подіями. Це документ епохи, коли кумирами були герої-авіатори, капітани криголамів, водолази-ЕПРОівці й радисти полярних станцій.

У творчості письменника важливе місце займає тема моря, особливо яскраво виражена у творах “Лахтак”, “Шхуна “Колумб””.

Повість “Лахтак” (1935) – найбільший твір М. Трублаїні про Арктику. Тема твору – показ боротьби людей за освоєння Арктики. Історія врятування людьми судна “Лахтак”, що осіло на вимушену зимівлю в льодах Арктики, пригоди з членами команди і, нарешті, вивільнення пароплава з лещат крижаних гір і становлять зміст повісті.

У книзі “Лахтак” багато героїв, ще більше пригод і по-справжньому героїчних вчинків. Змальовуючи всі ці події, показуючи витримку і мужність полярників у винятково важких умовах, письменник демонструє перед читачами людей залізної волі, як от: штурман Кар, кочегар Павлюк, юнга Степан Черлак.

Організатором і керівником команди матросів “Лахтака” в часи суворих випробувань стає мужня, але чуйна й високогуманна людина – штурман Кар. Він уміло розставляє людей на пароплаві під час шторму, уважно вивчає події, зважає кожен крок. Мужній характер штурмана підкреслено і в його виразному портреті: *“Кар з гранітним обличчям <...> з сталевим блиском очей, що свідчить про залізну волю і невтомну роботу мозку”* [4, 78].

Розкриваючи риси характеру Кара, М. Трублаїні підкреслює його скромність, високий рівень культури, тісний зв'язок з членами команди, він уважно прислухається до голосу кожного із членів команди судна. Тому і матроси з повагою ставляться до свого командира, чітко виконують його накази.

Приваблюють нас як читачів також образи й інших матросів: кочегара Павлюка і юнги Стьопа Черлака.

Кочегар Павлюк – людина тиха, спокійна, навіть трохи замкнута. Найповніше розкривається його характер, коли він вперто і наполегливо бореться за встановлення радіозв'язку між “Лахтаком” і Батьківщиною. Нічого не кажучи своїм товаришам і навіть Кару про свій намір, Павлюк ночами просиджує над книгами, інструкціями і таки домагається свого: налагоджує радіозв'язок. Він сміливо кидається, щоб захистити Стюпу від розлютованого ведмеда.

Змальовуючи образ юнги Черлака, письменник весь час намагається підкреслювати молодечий запал, ініціативність, рішучість хлопця. Стюпа організовує змагання за те, щоб швидше відремонтувати стерно, проявляє винахідливість під час гасіння пожежі, активно працює у редколегії стінної газети. Юнга проявляє хоробрість у єдиноборстві з ведмедем, мужньо поводить себе при зустрічі з норвежцями.

Автор підкреслював, що відчуття смутку, журби майже ніколи не було гостем у цього хлопця. Йому були притаманні цікавість до всього, бажання подолати перешкоди і велика рухливість. Жодного разу він не поскаржився на свою долю.

Так само любовно змальовує письменник і інших героїв повісті – Запару, Торбу, Вершомета, Лейте. Це дружній колектив мужніх полярників, які, долаючи небачені труднощі, наполегливо борючись із стихією, вірно служать своїй Батьківщині, своєму народові.

У змалюванні образів дезертирів Аксенюка, Шора і Попова та норвежця-шкіпера Ларсена письменник користується засобами сатири. Він викриває їх егоїзм, паразитичний спосіб життя, прагнення поживитися коштом чужої праці, засуджує їх зраду Батьківщині.

Сюжет повісті “Лахтак” розгортається в основному напружено, але не скрізь однаково. Коли письменник малює шторм, сюжет розвивається динамічно. В іншій

частині повісті, де відображається життя членів команди, розповідь тече плавно, спокійно, навіть уповільнено.

У творі веселий гумор чергується з бойовою публіцистикою. Гумором автор користується, щоб глибше розкрити психічний стан позитивних героїв. Зразком цього, наприклад, може бути розповідь Торби про свої пригоди.

Зображуючи важливі події з героїчних буднів матросів у суворих умовах Півночі, автор часто вдається до мови публіцистики. Письменик описує так трудові будні команди: *“Кожного дня читалися лекції. Кар викладав штурманську справу, математику та астрономію, Запара – метеорологію гідрологію та хімію. Обидва вони виступали і в ролі географів. Торба провадив розмови про парову машину, паровики і подавав деякі відомості з фізики. Машиніст Зорін викладав суспільствознавство і кожного третього дня влаштовував відкриті партійні збори, хоч членами партії були лише він, Кар та Шелемеха. Стьона репрезентував комсомол”* [4, 69].

Такими ж негнотливими, мужніми змальовані герої повісті "Шхуна "Колумб"". Події твору розгортаються на півдні країни. Але динамізм їх розвитку такий же нестримний, як у повісті "Лахтак" Екіпаж судна – завзяті молоді будівники нового суспільства Левко Ступак, Стах Очерет, Юнга Марко Завірюха стають учасниками і захисниками дослідів професора Ананьєва щодо видобутку гелію із торіанітового піску. Поставлені автором у напружену ситуацію, вони з честю долають перешкоди на своєму шляху, виявляючи патріотизм, взаємодопомогу, вірність загальнолюдським цінностям.

Отже, повісті "Лахтак" і "Шхуна "Колумб"" тематично пов'язані між собою, адже твори виховують у молоді високі моральні якості – відданість Батьківщині, почуття дружби і взаємопідтримки, вчать мужності і відвазі.

У творчості письменника важливе місце займає тема будівництва нового суспільства, формування нової людини, спроможної протистояти силам природи. До речі, природа виступає формотворчим чинником сюжету, впливає на події, на вчинки героїв, гартує їх волю і характер. Пейзаж у творах М. Трублаїні є відправною точкою оповіді про нелегке життя ескімосів, чукчів: заметені до самого вершечку яранги, затиснуті в льодах криголами, що везуть ліки, хліб тощо для народів Півночі, а також довга полярна ніч, часто-густо голод, бо неможливо вийти у негоду в море чи в тундру. У таких умовах людина розкривається по-особливому. Тож твори М. Трублаїні про далеку Північ сповнені захоплюючої романтики. Героями їх є звичайні люди, що захоплюють читача наполегливістю в досягненні мети, спритністю, хоробрістю, умінням перемагати труднощі, здатністю акумулювати усі свої сили у складній ситуації для подолання її. У своїх творах письменник, за нашою думкою, намагався підкреслити той факт, що людина здатна протистояти природним силам, що навіть у найважчих ситуаціях вона не безпомічна, а з напруженням зусиль долає перешкоди. У таких випадках виявляється рішучість, людяність, прагнення допомогти і врятувати.

Так, в оповіданні М. Трублаїні “Крила рожевої чайки” (1934) розповідається про побут і життя ескімосів. У цьому краї ще панують старі звичаї і вірування. Островитяни не сприймають усього того, що пропонує нове суспільство. У краї панують шамани, життя звичайних мешканців залежить від їх волі. Це і є центральним конфліктом твору. Автор розповідає про стародавній звичай острова: людей, які нездатні себе прогодувати, потрібно знищити. Але цьому намагаються протистояти люди з Великої Землі. Так, головним діючим персонажем, який допомагає Мамаюк порушити звичаї цілих поколінь, стає дівчина Анка. Вона піклується не лише про свій народ, а й пробивається через криги і замети до віддалених ескімосів, щоб допомогти і їм налагодити нове життя. Маленька дівчинка Мамаюк руйнує дикунські звичаї, вбиває рожеву чайку, яка залишалася святиною у свідомості жителів цих країв. Мамаюк рішуче відмовляється від вбивства скаліченого брата, цим порушуючи жорстокі закони того краю, тим самим рятуючи людей від голодної смерті. Анка також рятує від загибелі юнака Овайюака, якого хотіли знищити, бо він осліп і не міг ходити на полювання. Хоробра дівчина відправляє юнака в лікарню, де йому лікарі повертають зір.

Найбільш напружений і цікавий момент в творі – це розділ, в якому розповідається про вдалу операцію на очах Овайюакові. Письменник майстерно передає радість, щастя хлопчика, якому лікарі повернули зір: *“З хвилюванням чекав Овайюак того часу, коли знімуть пов'язку йому з очей. І ось ця хвилинка надійшла. Був вечір. При світлі лампи Овайюак побачив свою сестру, Анку та лікарку. – Навалук, я бачу тебе! – крикнув він. Сестра підійшла до нього”* [4, 15].

Треба зазначити, що основною і невід'ємною рисою персонажів творів М. Трублаїні, особливо північного циклу, є їх героїзм і здатність до співчуття. Так, в оповіданні “Малий посланець” автор надає ознак героїчності діям маленького хлопчика, який вирушає уночі взимку за лікарем, щоб врятувати свою маленьку сестричку від дикунських дій шамана. За твердженням цього шамана, хвора мати видужає, якщо уночі маля винести на вулицю та залишити там: *“Коли шаман оглянув хвору, він сказав: – Коли опівночі їй не стане краще, то треба буде винести немовля на мороз. І нехай лежить на морозі до ранку. Тоді хвороба перейде на немовля, і хворій стане легше. Коли немовля не замерзне, то хвора вичуняє. Інакше вмере”* [4, 43]. Сам письменник виявляє своє негативне ставлення до шамана як уособлення старого, що відходить у минуле. М. Трублаїні називає його брехуном, злодієм, злочинцем. Так характеризує його письменник: *“Третій – низенький дідок. Його Тайо не знав, зате того старого пізнала Анка. То був головний шаман на їхньому березі. Той шаман брехав чукчам, ніби він все може робити і все знає. Він запевняв, що коли йому заплатять, то він вилікує всякого хворого. Стверджував, ніби знає такі слова, які допомагають щасливому полюванню. Це був безсовісний брехун, що любив добре попоїсти і не любив працювати”* [4, 42]. Дорослі люди вірили у чудодійні можливості шамана, заперечуючи усе нове, а, отже, і незрозуміле. Натомість молодше покоління чукчів, як вважає письменник, більш здатне сприймати зміни, які відбуваються в

суспільстві. Так, дівчинка Анка і хлопчик Тайо, почувши шамана, були налякані та не погоджувались з таким “лікуванням”. Зв'язана дівчинка написала записку про допомогу та попросила Тайо поїхати до школи, щоб передати її вчителю. Хоча хлопчикові було й страшно вночі бігти так далеко, але життя матері і маляти було дорожче: *“Страшно стало Тайо. Такому малому вночі бігти так далеко! Але згадав, що шаман смертю загрожує маленькій сестричці. Мама теж може померти. Стиснув зуби, подумав і сказав: – Давай, я побіжу, хоч мені й страшно”* [4, 44].

Якщо в оповіданні “Малий посланець” рятує мати та маля хлопчик, то в оповіданні “Волохан” вірна собака рятує свого друга хлопчика Тико, коли той потрапляє у скрутне становище.

Слід зауважити, що М. Трублаїні умів стисло і зрозуміло писати для наймолодших читачів. Письменник враховував вікові можливості та потреби юних читачів, тому цікаво та ґрунтовно висловлював своє бачення подій через вчинки героїв так, щоб схвилювати і захопити їх. Оповідачем є автор як вибір М. Трублаїні. Розповідь ведеться від автора. У кожному з десяти розділів, які містили стислий і лаконічний виклад розповіді автор говорить про найістотніше. Письменник порушує тему служіння собаки людині в умовах суворого життя народів Півночі. Автор зумів показати, як важливо у важких умовах Півночі людині мати такого надійного помічника, як собака. От і Волохан рятує свого господаря неодноразово. Так, наприклад, він рятує Тико, коли той потрапив під бочку, він кличе Умка до берега, який і піднімає бочку: *“Поведінка цуценя була чудна. Воно то ухопить Умка за ногу, то потягне, відбіжить, загавкає і замотає головою, наче запрошує кудись. Умк зрозумів, – цуценя кличе його за собою. Він пішов за ним. Цуценя біжить, а Умка за ним. Побігло цуценя на берег. Прибіг туди й Умк. Дивиться, цуценя на бочку гавкає, а бочка догори дном стоїть. Прислухається Умк – у бочці щось гуде. Підняв він ту бочку, а з-під неї Тико заплаканий визирає”* [4, 8]. Відважний пес витягає хлопчика Тико з річки.

Майже всі оповідання М. Трублаїні з життя північних народів відзначаються стислістю в описі людей, пейзажних малюнків. Кожне оповідання ділиться на кілька розділів, що мають свої заголовки. Мова оповідань лаконічна, фрази короткі, але чіткі. В окремих оповіданнях, таких як: “Волохан”, “Малий посланець”, “Пустуни на пароплаві” тощо переважають прості речення. Таку манеру розповіді автор пояснював у своїх статтях тим, що для дітей потрібно писати коротко і ясно. Але ця лаконічність, простота речень не залишають юного читача байдужим до подій, які відбуваються у творах, до вчинків героїв оповідань. Кожна дитина, яка читала те чи інше оповідання письменника, уявляла себе учасником подій.

Окремо від групи творів про дослідників Арктики і життя народів Півночі стоїть оповідання “Пустуни на пароплаві” (1937). Сюжет оповідання простий, але досить цікавий. У центрі оповідання – дві мавпочки, яких матроси купили в негра із далекої Африки. Автор з усмішкою розповідає про їх поведінку, їх витівки на пароплаві, про їх стосунки з матросами. Мавпочки здатні не лише шкоду робити, але й стають у пригоді людям. Так, у розділі “Пустуни рятують боцмана” автор

розповідає про цікавий факт з поведінки мавпочок. У час полуденної спеки боцман вийшов, щоб полити розпечену палубу морською водою. Від пекучого сонця боцман знепритомнів і впав. У той час на палубі нікого не було, тому ніхто цього не бачив. На диво, мавпочки підскочили до непритомного і, схопивши трубу насоса, почали бавитися. Пустуючи, бризнули на боцмана водою і врятували його. Так, не менш важливим слід згадати той факт, що письменник писав і у жанрі казки. Так, він написав дві цікаві казки – “Мандри Закомарика” (1940) та “Про дівчинку Наталочку і сріблясту рибку” (1940). У казках М. Трублаїні діють звірі і птахи: жабка, миша, горобчик, віслик, вовк тощо.

Однією з основних характерних рис, притаманних саме манері письма М. Трублаїні була багата авторська вигадка, напружений сюжет, вміння письменника, як і в оповіданнях про Північ, говорити про події коротко і конкретно.

У казці “Мандри Закомарика” в центрі уваги образ малого, але хороброго й відважного хлопчика Закомарика. Авторська розповідь супроводжується легким гумором. Письменник підсміюється над своїм героєм, але веде його шляхами найрізноманітніших пригод, з яких Закомарик завжди виходить переможцем. Так, маленький хлопчик навчився розуміти мову тварин, рятував їх у скрутних ситуаціях, навіть створив зі своїх маленьких друзів артистів: горобчика навчив співати, мишку й жабку танцювати, а сам грав на сопілці.

Слід зауважити, що з художніх прийомів у казці “Мандри Закомарика” М. Трублаїні використовував засоби градації, які властиві народним казкам про тварин. Так, ставши приборкувачем звірів, Закомарик спочатку приборкує жабу, потім мишу, а вже потім більших і більших: гусака, зайця, вовка і ведмедя.

Крім засобів градації, автор використовував й гіперболізацію задля особливого увиразнення художнього зображення подій у казці: *“Тільки-но вовк зник із галявини і пробіг кроків з десять, як відчув, що далі бігти не може. Він був певен, що на ньому сидить принаймні ведмідь. Тим часом товстуха, вважаючи, що вона їде вісликом, гукала: – Швидше, швидше!”* [4, 56].

Одним із різновидів художніх тропів, який часто використовується письменниками в казках є алегорія і казка “Мандри Закомарика” М. Трублаїні не є виключенням. У тексті казки наявні також порівняння, за допомогою яких текст набирає яскравості та виразності: *“Та де їй втекти од розбишаки, що мчав, мов тигр”, “сердитий, як вовк”, “гукав, мов навіжений”* тощо. Також у казці наявні звуконаслідування, такі як: “г-рр”, “гав, гав, гав”, “ге-ге-ге”, “ква-ква-ква” тощо.

Підсумовуючи сказане, спробуємо виділити основні ознаки мариністичних мотивів творчого структурування оповідань М. Трублаїні: чітке і правдиве зображення подій у романтично-героїчному стилі; наявність активного героя, який здатний на героїчний вчинок; екстремальні ситуації і різкі несподівані повороти у сюжеті творів; психологізовані елементи, зокрема пейзаж; введення образу незнайомця, який згодом займає ключові позиції у художній тканині твору.

Література

1. Денисенко А. Дитячий капітан (до 80-річчя з дня народження) / А. Денисенко // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 4. – С. 68–71.
2. Подолинний А. Капітан дитячої літератури / Анатолій Подолинний. – К. : Знання, 1987. – 48 с.
3. Сиротюк М. Микола Трублаїні : літературний портрет : критико-біографічні нариси / Микола Сиротюк. – К. : Дніпро, 1960. – 167 с.
4. Трублаїні М. П. Твори : у 4 т. / Микола Трублаїні. – К. : Молодь, 1956. – Т. 1. – 1956. – 601 с.

Анотація

У статті авторка робить спробу вивчити коло інтересів відомого українського письменника ХХ ст. Миколи Петровича Трублаїні, відомого мандрівника та автора оповідань про життя народів Півночі, а також визначити особливості його підходів до зображення життя, побуту, традицій народів Півночі у 30-ті рр. ХХ ст. Досліджуються основні причини, які вплинули на авторську манеру письма. Розглядається тематика творів письменника, образна система оповідань. Надається увага аналізу основних стилістичних фігур (порівняння, алегорія, гіпербола). Подається загальна характеристика творів північного циклу.

Ключові слова: казка, тема, герой, автор, традиції, гіпербола, порівняння.

Аннотация

В статье автор делает попытку изучить круг интересов известного украинского писателя начала ХХ ст. Николая Петровича Трублаина, известного путешественника и автора рассказов о жизни народов Севера, выявить особенности его подхода к изображению жизни, быта, традиций народов Севера в 30-е гг. ХХ ст. Исследуются основные причины, которые повлияли на авторскую манеру письма. Рассматривается тематика произведений писателя, образная система произведений. Уделяется внимание основным стилистическим фигурам (сравнение, аллегория, гипербола). Дается общая характеристика произведений северного цикла.

Ключевые слова: сказка, тема, герой, автор, традиции, гипербола, сравнение.

Summary

The author of the article tries to investigate the circle of interest of the famous Ukrainian writer Nicolay Petrovich Trublainy, famous traveller and author of the stories about life, traditions of the Northern people at the beginning of the XX century. The author studies the main reasons, which had an influence at the author's manner of writing. There is paid attention to the main stylistic figures (simile, hyperbole etc). There is given a general characteristic of the Northern cycle of his stories.

Keywords: tale, theme, a main character, author, traditions, hyperbole, simile.

УДК 821.161.2.–31

Куцевол О.В.,

аспірант,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

РОМАНТИКА МОРСЬКИХ ПРИГОД У ПОВІСТІ ЮРІЯ ШОВКОПЛЯСА “ВЕСНА НАД МОРЕМ”

Морська тематика в художній літературі позначена не тільки естетичним переживанням морських краєвидів та життя моряків, а й часто поривом у